

Kultursammenstød som lystspil

Asta Nielsen-filmen *Das Eskimo-Baby*

Af Inge Kleivan

I 1916 spillede den danske filmstjerne Asta Nielsen hovedrollen i en tysk film med titlen *Das Eskimo-Baby*. Filmen fik tysk premiere i april 1918, og selv om den har en dansk titel - *Ivigtut* - blev den af ukendte grunde aldrig udsendt i Danmark.

Handlingen gengives og kommenteres således i program fra Cinemateket på Det Danske Filminstitut, hvor filmen blev vist

i 1995 i anledning af filmmediets 100 års jubilæum: "I *Das Eskimo-Baby* (Ivigtut) er hun en eskimopige, der bliver indført i et borgerligt miljø. Sønnen i huset, Knud, har forelsket sig i hende på Grønland og har hjemført hende til Tyskland. Men det skaber naturligvis adskillige komplikationer, inden de elskende forenede kan drage tilbage til Grønland. Filmens opfattelse af

Grønland og eskimoer må selv for sin tid betragtes som mildest talt overfladisk” (Monty & Nissen 1995: 6).

Jeg har ikke set det program, som blev trykt den gang, da filmen havde premiere i Tyskland, og som indeholder et referat af handlingen illustreret med stills fra filmen (1). Af et sådant referat ville man kunne få et indtryk af, hvordan man i sin tid har ønsket, at publikum skulle opfatte handlingen. Min gennemgang af *Das Eskimo-Baby* er derfor baseret på, hvad jeg fik ud af at se denne stumfilm næsten 80 år efter, at den blev lavet, med støtte i de notater, som jeg skrev ned i biografens mørke.

Stumfilmen *Das Eskimo-Baby* fra 1916 er ikke en Grønlandsfilm i almindelig forstand, for der indgår ingen optagelser fra Grønland eller scener, der foregiver at foregå i Grønland, men filmen skildrer, hvordan en ung grønlandsk kvinde oplever mødet med Europa.

En stumfilm er ikke helt uden ord, for filmen afbrydes af og til af tekster. Cinematekets eksemplar af *Das Eskimo-Baby* har de originale tyske tekster, men jeg har i det følgende handlingsreferat gengivet dem på dansk. Disse tekstindslag skal f.eks. hjælpe til at forstå, når der sker et spring i tid. Det kan også være en forklaring på, hvad der foregår, eller det kan være en replik, der bliver gengivet, for skuespillerne taler jo også på stumfilm. Men teksterne kan også være kommentarer til det, der foregår. I *Das Eskimo-Baby* er der adskillige humoristiske kommentarer, som skal understrege, at der er tale om et lystspil.

Optagelsen af *Das Eskimo-Baby*. Cinemateket på Det Danske Filminstitut har verdens største samling af Asta Niensens film, 37 i alt (komplette, ukomplette og fragmenter). *Das Eskimo-Baby* - som er

godt en time lang - blev produceret af Neutral-Film i Berlin, instrueret af Walther Schmidhässler og Heinz Schall og med manuskript af Louis Levy og Martin Jørgensen (Lamprecht 1969: 344, Engberg 1999: 182, Malmkjær 2000: 318). Asta Nielsen finansierede selv filmen, der blev optaget i sommeren 1916, hvor hun desuden optog syv andre film, som Louis Levy også skrev manuskripterne til. Hun siger sammenfattende om manuskripterne, at de langt oversteg hendes forventninger, og at de havde fortjent bedre optagelser end dem, det var muligt for hende at give. Det var midt under Første Verdenskrig, og det var besværligt eller umuligt at skaffe de ting, der skulle bruges. Det var kun ved stor imødekommenhed fra myndighedernes side, at det lykkedes at få transporteret et minimum af møbler og rekvisitter ud til studierne, Literaria-Film-Atelier, som lå i Tempelhof uden for Berlin (Nielsen 1966: 201).

I et interview har Asta Nielsen fortalt følgende om denne periode af sit liv:

Vi udfoldede en saadan Energi, en saadan Flid, at vi optog indtil 5 à 600 Meter pr. Dag - en hel Film paa 5 à 6 Dage. Det kunde jeg præstere, fordi jeg arbejdede uafbrudt fra Kl. 8 Morgen til 8 Aften, og fordi jeg raadede over et Kæmpe-Atelier, hvor jeg kunde have indtil 15 Dekorationer staaende opbygget paa een Gang og saaledes kunde gaa fra den ene ind i den anden og filme videre. Man undgaar derved det uhyggelige Skær: at skulle overgemme - i et Par Dage - den Stemning eller den Extase, man har spillet sig op til. (Langsted u.å.: 40)

Da kopianstalten nogle måneder senere brændte, blev originalnegativerne, som tilhørte Asta Nielsen, ødelagt, men udlejningsfirmaet, som skulle sørge for, at filmene blev vist, gjorde krav på forsikringssummen. Efter lange retssager blev sagen afgjort til Asta Niensens fordel, men da var

man nået frem til 1922, og inflationen førte til, at hun ikke fik meget glæde af det. (Nielsen 1966: 201). Disse problemer kan have medvirket til, at *Das Eskimo-Baby* først havde premiere i Berlin den 4. april 1918. Filmen blev ikke en af Asta Niensens store succeser.

På dansk fik den navn efter hovedpersonen: *Ivigtut*. For et tysk publikum ville en filmtitel som *Ivigtut* være intetsigende, mens den, i hvert fald for en del af et dansk publikum, gav et signal om, at filmen havde noget med Grønland at gøre. Annonceringen skulle nok sørge for, at man forstod, at det drejede sig om en spillefilm, hvor *Ivigtut* var navnet på hovedpersonen. Når den tyske filmtitel ikke bare blev oversat til dansk, som det ellers plejede at ske, har det måske også noget at gøre med, at titlen røber, hvad der ellers kommer som noget af en overraskelse i sidste del af filmen, i hvert fald i den ikke helt fuldstændige udgave, som eksisterer.

Den mandlige hovedrolle som Grønlandsforskeren Paul/Knud blev spillet af Freddy Wingårdh, en svensk flådeløjtnant som Asta Nielsen var gift med i nogle år.

Handlingen i *Das Eskimo-Baby*. Inden handlingens start ser vi Asta Nielsen og hendes medspiller under optagelserne. Historien begynder i en stue hos det bedre borgerskab i Europa, hvor et ældre ægtepar modtager et telegram, som også tilskuerne har lejlighed til at læse. Det er fra Knud, som meddeler, at han kommer hjem og medbringer "en lille overraskelse fra Grønland." I næste scene ser vi en ung mand, som vi gætter på er Knud, sidde sammen med en ung pige i en togekupé. Hun er i vestgrønlandsk dragt med pandetørklæde og hårtop. Knud går ud af kupéen, og hun kigger sig omkring. Der vises en tekst, hvor der står noget i retning

af, at "hun ikke er belagt med kultur".

Ivigtut - for hende er det - får øje på nødbremsen og trækker smilende i den. I den næste scene er toget standset, og en del af passagererne er stået af toget. Tilbage til kupéen, hvor Ivigtut morer sig med at tage en svingtur i nødbremsen. Konduktøren og Knud kommer ind. Konduktøren kommer med bebrejdelser, Knud giver ham nogle penge, og toget kører videre. Tekst: "Hvordan man kysser i Grønland". Knud og Ivigtut, som nu er alene i kupéen, gnider kærligt næser.

Faderen står og venter på perronen, da toget ankommer. Ivigtut kigger sig nysgerigt omkring, mens faderen og Knud omfavner hinanden. Da faderen vil hilse på hende og rækker hånden ud, gør hun ikke det samme, men Knud siger, og den replik kan man læse som tekst: "Vær ikke i tvivl om Ivigtuts dannelse. I Grønland består en hilsen kun i et smil". Ivigtut smiler til faderen. De går hen til den ventende bil. Ivigtut bliver rædselsslagen: "Hvordan kan vognen køre uden hunde?". Hun kaster sig ned og prøver at kravle ind under bilen. Knud må løfte hende ind i bilen.

Hjemme modtages de af moderen, Knuds tidligere veninde og nogle lærde herrer. Ivigtut smiler venligt og lugter til den ræv, som veninden har om halsen. Lidt efter trækker hun en fjer ud af hendes hat og siger til hende: "Du har en fjer i hovedet". Damen bliver fortørnet og får sin fjer tilbage.

Ivigtut bliver nu vist op på sit værelse af Knud og oplever her tilsyneladende et spejl for første gang. Hun går helt hen og rører ved spejlet med begge håndflader og rører ved det med næsen. Hun laver grimasser og får sin høje hårtop til at vippe frem og tilbage, mens hun morer sig kongeligt. Knud viser hende lampen på bordet

ved siden af sengen. "Lyset er ligesom en stjerne, det lyser, men varmer ikke". Hun drejer rundt og rundt på lampeskærmen, og frem toner en tekst: "Lampfeber". Der står en stor buket blomster i en vase, hun snupper et par kronblade og smager på dem. Knud viser hende, at man kun skal lugte til blomsterne. Han viser hende også en snor, som hænger ned fra loftet og forklarer et eller andet.

I den næste scene sidder Ivigtut, Knud, forælderne og veninden ved et veldækket bord i haven. "Ess-kimo-Manieren" står der på teksten med et ordspil på tysk "essen" 'spise' og "Eskimo". Ivigtut langer til fadene og tager ivrigt med begge hænder mad, som hun stopper i munden, så det sprøjter ud igen. Veninden, som sidder ved siden af hende, sætter en serviet fast foran hendes perlekrave. Ivigtut griber en stor dåse sardiner. For at vi ikke skal være i tvivl, oplyser en tekst, at det er "Sardiner i olie". Hun propper dem i munden med fingrene direkte fra dåsen, flere ad gangen, mens veninden og faderen, som sidder på Ivigtuts anden side, prøver at tørre hendes hænder og ansigt med servietter. Hun rejser sig og rækker tværs over bordet til det fad, der står længst borte, og hvorpå der er stablet noget, der ligner runde kødboller. Hun stopper flere i munden både på sig selv og på de to, der sidder ved siden af hende: "Das ist kein Eskimo, das ist Fresskimo" 'Det er ingen eskimo, det er' - og så følger et ordspil på "fressen" 'æde' og "Eskimo". Maden sprøjter ud af munden på hende. De andre rejser sig, mens Ivigtut bliver siddende og tømmer fadet med kødboller. Veninden går, chokeret og forarget med en bemærkning, som spiller på ligheden mellem "Willen" og "Wilde": "Du må for Guds skyld holde denne "vilde" fra livet".

Ivigtut er nu alene på sit værelse. Hun

leger lidt med lampen, men derefter ser hun meget trist og bedrøvet ud. Sceneskift til forældrenes soveværelse; de går i seng. Tilbage til Ivigtuts værelse, hvor man ser hende lege med snoren - et tryk på en fastgjort kontakt får åbenbart en klokke til at ringe - for først ser man hushjælpen vågne, så vågner også forældrene og til sidst Knud. De mødes alle fire i stuen i nattøj, hvorefter de marcherer op til Ivigtut, som stadig morer sig med at trykke på knappen. Efter at have formanet hende til ikke at gøre det igen, går de. Knud bliver et øjeblik længere, men så går han også. Ivigtut er nu alene og ser igen meget trist ud. Hun er træt og gaber, tager så muffedisserne af og lægger dem på bordet ved siden af sengen. "Hvor skal jeg sove - her er slet ingen sovepose". Hun laver en sovepose af tæppet på sengen, kravler fuldt påklædt, minus muffedisserne, ind i den, lægger sig ned på et isbjørneskind på gulvet, gaber højt og sover.

Forældrene diskuterer vildt med Knud nede i stuen. Det ender med, at de går op ad trappen til Ivigtuts værelse, hvor de finder hende sovende på gulvet. Knud siger: "Lad hende blive i sin lille eskimoseng, hun kender ikke til andet". Og som afslutning på denne dags begivenheder følger teksten: "En god samvittighed er en blød hovedpude".

Næste morgen. Ivigtut smiler til forældrene, og de går alle ud til en bil. De ankommer til en pompøst udseende bygning, hvor de bliver modtaget af nogle lærd udseende herrer. Ivigtut giver ikke hånd, men smiler til dem. Knud holder foredrag. Ivigtut står på podiet ved siden af et bord med udstoppede fugle, dyrekranier o.a., mens Knud udpeger Grønland på kortet med sin pegepind. Han drejer Ivigtut rundt, så tilhørerne også kan se hende bagfra, idet han peger på perlekra-

ven. Ivigtut smiler, og folk klapper.

Efter foredraget kommer nogle herrer op på podiet. Ivigtut smiler og lugter gentagne gange til en ældre professor. Hun føler på hans hvide hår og skæg med stort velbehag og ender med at gnide næse med ham. "Han lugter så godt af isbjørn". Der er erotik i luften, og professoren er tydeligt charmeret af Ivigtut. Knud synes ikke, det er så morsomt, han tager Ivigtut afsides, og lidt efter gnider de to næser. Den gamle veninde dukker op og sender Ivigtut et jaloux blik. Det ser ud til, at Ivigtut begynder at forstå sammenhængen. Da de passerer et stort spejl, hvor Ivigtut kan se sig selv i hel figur, morer hun sig med at vrikke med hele kroppen i profil. De forlader bygningen, Ivigtut smiler stort, og de stiger ind i bilen.

Hjemme i stuen sidder Ivigtut og er ulykkelig: "Har du slæbt mig bort fra Grønland for at lade mig være alene?" Oppe på værelset trøster Knud hende, og de gnider næser. Hun forsøger forsigtigt at tage hans vest af, men han bremser hende og går.

Næste dag spadserer de to unge langs floden. Veninden opsøger moderen, som ikke ser så mørkt på sagen: "I vores familie forelsker man sig ikke i en kvinde med skindbukser". Hun giver hende forhåbninger om, at Knud vil fri til hende den følgende dag, når familien skal holde selskab. Hjemme siger Knud til Ivigtut: "Hør her, min snehare, hos os er det ikke skik, at damer går i bukser. Derfor er det bedre, at du bliver på dit værelse under selskabet".

Ivigtut spadserer alene ned til floden, hvor hun går ombord i en robåd og begynder at lægge fra land. Scenen trækkes ud sammenlignet med den fart, der ellers er over filmen, hvilket må skyldes, at det ser meget dekorativt ud, da hun prøver sig frem med årerne mellem de

nedhængende grene. Da man endelig på længere afstand ser hende ro afsted ude på floden, er hun omgivet af hvide svaner.

En tekst toner frem: "Varehuset Jordan er den første station på Ivigtuts Grønlandsrejse". Hun befinder sig nu i byen med sporvogne og mange mennesker. Man får også et glimt af en soldat fra Første Verdenskrig. Ivigtut går hen til et udstillingsvindue med dametøj. Der er nogle, der kigger lidt på hende, men hun vækker ikke den helt store opsigt, hverken på gaden eller i det damemagasin, som hun går ind i. Her snupper hun et par småting og putter dem ned i kamikkerne. Hun kigger sig omkring for at se, om hun bliver iagttaget og tager så hurtigt forskellige større ting under armen, som hun forsøger at løbe ud af butikken med. Det lykkes ikke, hun bliver grebet og bragt op på direktørens kontor af to alvorligt udseende mænd. Direktøren beder dem gå.

Ivigtut smiler til ham og rører ved hans skæg og lugter til ham. Det lader ham ikke uberørt. Ivigtut er dog ikke betaget af ham for alvor, for når han ikke ser på hende, ser hun ikke så begejstret ud. Direktøren ringer Knud op og snakker med ham. Ivigtut gør store øjne, da han taler ind i telefonrøret. Knud beder ifølge teksten om at måtte tale med hende selv. Da direktøren rækker hende røret, og hun hører hans stemme, bliver hun vildt forfærdet og råber flere gange: "Den store ånd". Derpå kaster hun sig ned på skrivebordet og sparker med benene i luften.

Knud ankommer og bebrejder hende, at hun har taget tingene. Da de skal gå, vil hun have tøjet med. Knud vil først ikke høre tale om det, men direktøren lægger et ord ind for hende. Knud betaler, og Ivigtut smiler til dem begge. Idet hun går ud ad døren, vender hun sig om og sender direktøren et sidste blændende smil.

Asta Nielsen og Freddy Wingårdh. Publicityfoto

Knud og Ivigtut befinder sig nu i en robåd. Han ror, og hun ligger henover stævnen og plasker med hænderne i vandet. De går i land.

På Ivigtuts værelse: Knuds mor kommer op med en hund, som skal holde hende med selskab, mens det store middagsselskab finder sted nedenunder. Den gamle veninde er også med. Oppe på værelset åbner Ivigtut den store pakke og giver sig til at prøve det tøj, hun havde med fra

butikken. Hun står foran spejlet og holder de forskellige ting op foran sig.

“Kulturpåkædningsgåde”: det er korsettet, som hun prøver at tage på på forskellige måder. “Åh, henrivende, sådan bliver Knud tilfreds”, “Eskimode 1917-18”:

Ivigtut har taget korsettet med de mange bændler omvendt på uden på skindbukserne. Hun har beholdt frisuren med hårtoppen, men har dækket den med et stykke blondestof, der også dækker det øvrige hår.

Nede i stuen sidder Knud og den gamle veninde alene ved et bord og snakker sammen, mens hun venter på hans frieri, men “Skæbnen og Grønland har bestemt det på anden vis”. Ivigtut træder stolt smilende ind i sin nye påklædning. Det vækker nogen opmærksomhed. Knud afbryder samtalen med sin gamle veninde, rejser sig og følger Ivigtut op på hendes værelse.

Knud taler med sin mor, og Ivigtut kommer hen til dem i sin grønlandske dragt. “Desværre kan jeg ikke tage Ivigtut med mig. Hun siger, hun har følt sig mærkeligt syg i nogle dage”. Han tager afsted i taxa. Hun sidder fortvivlet på gulvet i sit værelse og rokker frem og tilbage, mens hun holder på et fotografi af Knud og gnider næse med det.

Den gamle veninde viser moderen en avis: “I overmorgen går damperen Nautilus tilbage til Grønland, vi sender Ivigtut med det skib til hendes hjemstavn, så er hun uskadelig”. Hun går op til Ivigtut og smiler til hende, og Ivigtut smiler svagt tilbage. “Så det er bedst du rejser til Grønland, for Knud kommer ikke tilbage til dig”. Ivigtut reagerer ved lynhurtigt at trække en hattenål ud af venindens hat og stikke sig i brystet. Derefter lægger hun sig over en stol og sparkes vildt. Faderen ringer efter lægen.

Ivigtut ligger nu i sengen og knuger

fotografiet af Knud ind til sig. Lægen kommer og står med et nyfødt barn: "Prækært barnepjat." Forældrene står sammen med lægen med det nyfødte barn: "Hvordan er det muligt, det ser jo ud som et rigtigt barn!" "Ja, troede du, at de kom til verden med isbjørneskind på!"

Knud modtager et telegram på sit hotelværelse. Han ser på uret, samler straks sine papirer sammen og lægger dem i kufferten.

Ivigtut sidder på gulvet og vugger det lille barn i sine arme. Hun er nu iført hvid skorte, men har stadig skindbukser og kamikker på. Barnepigen tager barnet fra hende og lægger det op i vuggen. Ivigtut er atter alene med barnet: "Lad os bygge en hytte her," siger hun til barnet og slår en paraply op. Hun tager en tehætte, eller rettere en lidt større hætte til en kaffekande, som står på bordet, og bruger den som sovepose til barnet. Derpå lægger hun den lille på isbjørneskindet under paraplyen, sætter sig på gulvet og synger, mens hun rokker frem og tilbage.

Knud kommer hjem og møder først sine forældre og den gamle veninde nede i stuen. Faderen tager kæresten til side, mens moderen siger til Knud: "Grønland har fået en tilvækst, kære Knud". Knud styrter op på Ivigtuts værelse, de gnider næser, og hun viser ham barnet. Faderen til Knud: "Hvordan forklarer du denne grønlandske invasion?" Knud trækker et stort stykke papir frem, som formodentlig skal forestille vielsesattesten. Den gamle kæreste er ved at dåne. Hun tager meget forbeholdent afsked med forældrene. Hun "afbryder de diplomatiske Forbindelser med Familien Prätorius", som der står.

"Igen tilbage til Grønland." Forsoning mellem Knud og hans forældre: "Ja, kære forældre, for min grønlandske kærlighed må I uden videre kapitulere!" Ivigtut klæ-

der "lille Ivigtut" varmt på. At det er en pige, bekræftes af, at hun får pandetørklæde på. Til sidst får hun et par store uldne vanter på benene. Ivigtut gnider næse med barnet. Hun går ned ad en havetrappe, idet hun bærer det lille barn på ryggen i et blomstret sjal. Kameraet holder længe billedet af den smukke, smilende Ivigtut med barnet ved foden af trappen. Hun gnider næse med sin svigermor. "Ivigtuts sidste 'gnidning' med sin svigermor !!!". Efter at hun også har gnedet næse med sin svigerfar, kører hun sammen med Knud og lille Ivigtut afsted i taxaen.

Forudsætninger for at lave en Grønlandsfilm i Berlin i 1916. Det kunne være interessant at vide, hvilke forudsætninger de mennesker, der fremstillede *Das Eskimo-Baby*, havde for at beskæftige sig med Grønland, men desværre har jeg ikke fundet mange oplysninger, der kan kaste lys over det. Der er dog næppe tvivl om, at der er en sammenhæng mellem det, at Asta Nielsen er dansker, og at filmens hovedperson er grønlænder. Det er vel heller ikke helt tilfældigt, at polarforskeren, der i filmen vender hjem fra Grønland, hedder Knud, men filmens Knud har i øvrigt ikke mange lighedspunkter med den farverige Knud Rasmussen. I filmen er Knud kun en bleg baggrundsfigur, som tjener til at fremhæve Ivigtuts vitalitet. Under alle omstændigheder må Asta Nielsen, direkte eller indirekte, have haft kontakt med folk, der havde været i Grønland, for at hun kunne låne eller købe en grønlandsk dragt. Det skal dog straks siges, at filmen ikke røber meget kendskab til Grønland og grønlændere.

Manuskriptforfatteren har muligvis været inspireret af de folkeudstillinger, som den tyske dyrehandler Karl Hagenbech arrangerede med folk fra fjerne lande, og

som i 1877-78 bestod af grønlændere. En anden tænkelig inspirationskilde er tætte-re på i tid. I begyndelsen af det 20. århun-drede var der en grønlænder i Danmark, der vakte en vis opsigt, en Thulebo, Osarkrak (2), som kom til Danmark med Knud Rasmussen i 1904, og som rejste til Grønland igen i 1905. Ham verserede der kulturkontakthistorier om i København, og det er ikke utænkeligt, at Asta Nielsen har hørt nogle af dem og givet dem videre til manuskriptforfatteren til filmen om grønlænderen, der kommer ind fra kulden og tolker udvalgte dele af den fremmede europæiske kultur på sin egen måde.

En samtidig kilde, som bygger på et interview med Knud Rasmussen, fortæller, at en af de ting, der morede Osarkrak, var den elektriske klokke på værelset på Hotel Monopol, hvor han besøgte Knud Rasmussen. Osarkrak fandt ud af, at når man ringede én gang, kom tjeneren, og når man ringede to gange, kom stuepi-gen, så han blev ved med at ringe to gange. "Han er en stor Gavtyv" (Jules 1904). I *Das Eskimo-Baby* er scenen henlagt til Knuds forældres hjem, og da Ivigtut er en kvinde, udnyttes motivet ikke på samme måde. Historien om Osarkrak og stuepi-gen er i øvrigt fortalt mere detaljeret andetsteds (3).

Andre motiver i beretningen om Osarkrak, som genfindes, omend i en anden form, i *Das Eskimo-Baby*: "Da han så det elektriske Lys, gav han sig til at lede efter Tranbeholderne"; "De skulle se den Forundring, hvormed han første Gang betragtede Damestøvler, Kjoler og Hatte". Osarkrak kørte også med tog, og da han stak hovedet ud af kupévinduet og hans hue blæste af, råbte han til togføreren, at han skulle standse, og han blev meget for-nærmet, da han fik at vide, at det ikke kunne lade sig gøre. Knud Rasmussen

siger i interviewet: "Jeg kunde fortælle en Masse - alt sætter ham i Forundring, og det er slet ikke helt tossede Slutninger, han drager" (Jules 1904).

Mange år senere skrev Kaj Holberg om sit møde med "Manden fra den anden Verden": "Hvilket enestaaende Held at træffe en Mand, som paa Forhaand abso-lut intet kendte til den Civilisation, vi for-længst har stirret os trætte på". Her lyder historien om Osarkraks møde med det elektriske lys sådan: "Knud Rasmussen tændte det elektriske Lys, og Osarkrak undredes saare. Længe morede han sig med at dreje paa Kontakten. Knud tændte saa en Lampe paa Skrivebordet. Osarkrak holdt forsigtigt Haanden hen til den. Saa sagde han: "Det er et mærkeligt Lys. Det er som Stjernernes. Det lyser, men det var-mer ikke" (Holberg 1921: 20-21). Det er den samme replik, der benyttes i filmen, men da Holbergs artikel først blev trykt i 1921, er det ikke let at afgøre, om replik-ken i filmen bygger på en mundtlig for-tælling om Osarkrak, eller om Holberg, muligvis helt ubevidst, har lånt replikken fra filmen! Han slutter i øvrigt sine ane-kdoter om Osarkrak med ordene: "Med Vemod, men ogsaa med Glæde mindes jeg ofte vor forunderlige, halvville Gæst. Maatte man have faaet Indtryk af, at han stod mit Hjerter nær, og at jeg paa intet Punkt søger at gøre ham latterlig" (Holberg 1921: 23).

Det er småt med eksempler i skønlitte-raturen på grønlændere i Danmark, der evt. kan have været inspirationskilde til *Das Eskimo-Baby*. I C.M. Norman Hansens roman *De glade Smils Boplads* fra 1909 fortælles det, at "Doktor Hatting var kommen til den lille Provinsby med sin grønlandsk fødte Hustru, hvis Ansigt var sydlandsk mørkt og hvis Gang og Holdning var anderledes end andres - den

sikre Fjeldgængers vuggende Gang over flad Mark - han husker den Gang han var halv voksen Dreng, at hans Fader havde været med til hendes Begravelse, og der blev sagt, at hun ikke havde taalt Luften i Danmark” (Norman-Hansen 1909: 12).

Disse bemærkninger lægger op til en helt anden slags film, ikke et lystspil, men en tragedie. Hvis Asta Nielsen har læst dem, har hun i hvert fald ikke bidt mærke i beskrivelsen af, hvordan den grønlandske kvinde gik, som var vokset op med at gå i kamikker på klippegrund, for hun har ikke i rollen som Ivigtut ændret på sin lette, smidige måde at bevæge sig på. Der er heller ikke noget typisk grønlandsk ved hendes skikkelse eller hendes ansigtstræk. Asta Nielsen var udpræget slank og højere end de allerfleste af datidens grønlandske piger. Dragten passede hende ganske vist godt, men det skyldes formodentlig, at den var fremstillet til en dansk kvinde i Grønland. Asta Nielsen var mørk med sort hår, men hun havde ikke de runde kinder, som man engang forbandt med grønlandske piger. Et par skråstreger ved de yderste øjenkroge og øjenbryn, der kun er trukket halvt op, skal få hendes øjne til at se grønlandske ud, men det kan ikke skjule, at hun har en anden øjenfacon. Asta Nielsen var med rette kendt for sine store talende øjne.

Hvorfor hedder hun Ivigtut i filmen? Forklaringen er måske den simple, at det grønlandske navn på stedet med kryolitminen, som også kaldtes sådan på dansk, var et af de få grønlandske ord, som var kendt i Danmark. Og samtidig kunne Ivigtut (udtalt Ivittuut) godt lyde som et grønlandsk pigenavn i modsætning til f.eks. Uummannaq!

Kulturmødet. *Das Eskimo-Baby* er et eksempel på en ældgammel genre i men-

neskehedens historie: fortællingen om hvordan de fremmede, de andre, reagerer uhensigtsmæssigt på de ting, der er selvfølgelig i ens egen kultur. De andres uvidenhed bliver udstillet, og man morer sig, mere eller mindre venligt, på deres bekostning. Den slags historier kendes overalt i verden, også i Grønland (Kleivan 1974/75). Både danskere og grønlændere kan fortælle historier om grønlænderes uforstandige møder med europæiske kulturfænomener og tilsvarende historier om europæeres møde med Grønland. Der fortælles også historier af nyere dato med en humoristisk pointe om grønlænderes oplevelser i Danmark.

Fremstillingen af Ivigtuts møde med Europa giver filmen anledning til at luften nogle stereotyper, som ikke alle er lige korrekte. Hvad karakteriserer Ivigtut som grønlænder? Først og fremmest dragten og frisuren. Kontrasten til datidens lange damekjoler er stor, så særligt skindbukserne er genstand for opmærksomhed. Ivigtuts hårtop er imidlertid ikke nær så stor og flot, som de hårtoppe unge grønlandske kvinder i almindelighed havde, for Asta Niensens europæiske hår var ikke lige så fyldigt. Hvis det var en paryk, var den ikke helt vellykket. Så vidt man kan se på billedet, hvor hun ligger på maven på skrivebordet, er hårbåndet ikke viklet om hårtoppen på den rigtige måde, men enden er stukket ind under pandetørklædet.

Ivigtut smiler i stedet for at give hånd, og hun kysser ved at gnide næse med den, hun vil vise sine kærlige følelser overfor. At håndtrykket oprindeligt ikke var i brug som hilsen i Grønland, er korrekt nok, men hvad med kysset? Jeg vil give ordet til A. Bertelsen, som i sin bog om sundhedsvilkårene i Grønland i et afsnit om renlighed og smittefare skriver, at “Kys i europæisk Forstand, d.v.s. en Berøring med

Læberne af en anden Person, særlig af dennes Læber, ikke er kendt mellem den oprindelige Befolkning. Som et tilsvarende Følelsesudtryk bruges det at snuse til hinanden; men dette grønlandske Kys anvendes ganske hovedsagelig af Mødre som Kærtegn over for deres Smaabørn og kommer kun i ringe Grad til Udfoldelse i erotiske Forhold. Den grønlandske Glose "kunigpá" betyder lige saa vel "lugter til det" som "kysser ham." Bertelsen konkluderer, at kys næppe har nogen større betydning ved smitteoverførsel i Grønland (1937: 139-140).

At Ivigtut tager initiativet til næsekysse- og snusescener med fremmede mænd, skal vise den grønlandske kvinde som et ugenert seksuelt væsen. Der skal nok have været nogle af tilskuerne, som havde vilde forestillinger om konebytning i Grønland. At Ivigtut finder isbjørnelugt meget tiltrækkende, da hun møder den hos en ældre herre med hvidt hår og skæg, antyder også, at hun står de vilde dyr nær. Knuds gamle veninde, som ikke er modtagelig for Ivigtuts charme, bruger direkte udtrykket "den vilde" om hende.

Ivigtut spiser sardiner i olie i mængdevis med alle tegn på nydelse, hvilket skal bekræfte den udbredte opfattelse af grønlænderes forkærlighed for tran. Da Ivigtut begiver sig afsted for at skaffe sig en passende europæisk dragt, vælger hun robåden som transportmiddel som en, der er vant til at færdes på havet. Man får indtryk af, hun plejer at sove i sovepose, selv den lille puttes ned i en tehætte, men det var nu ikke nogen grønlandsk skik; det var ekspeditionsdeltagere, der benyttede soveposer, og i øvrigt sov grønlændere heller ikke på gulvet i deres huse. Ivigtut lægger sig her meget passende til at sove på et isbjørneskind, som må være hjembragt fra Grønland af Knud.

At hun bruger et par store vanter som overtræksstrømper til babyen, viser ligesom brugen af tehætten opfindsomheden hos den omsorgsfulde nybakte mor fra det kolde nord. Begge dele skal virke morsomme og rørende på tilskuerne, og det gør de også. Det var nogle af de få gange, hvor der var lidt hørbar publikumsreaktion i salen, da filmen blev vist i København i oktober 1995. Når Ivigtut til sidst står med sit barn på ryggen, er det ikke på traditionel grønlandsk vis med barnet inde i en bærepels, en amaat. Hun bærer barnet på ryggen ved hjælp af et sjal, en skik, der anvendes mange steder i verden, bare ikke i Grønland. I øvrigt er det meget gennemført: barnets pandetørklæde og sjalet er af det samme blomstrede stof.

I mange indslag er der ingen antydninger af den grønlandske baggrund, men hovedpersonen kunne være enhver, der er fremmed over for de kulturelementer, hun stilles overfor. Det er først og fremmest den europæiske teknik, som undrer Ivigtut: nødbremsen, bilen, det elektriske lys, klokken og telefonen, men også andre kulturgenstande som spejlet, blomsterne i vasen, sengen, maden og dametojet vækker hendes nysgerrighed. Til at begynde med reagerer hun uhensigtsmæssigt på de fremmede fænomener, men hun synes at være på vej til at vænne sig til nogle af dem. Biler reagerer hun f.eks. kun på første gang. Filmen ender dog med, hvad tilskuerne skal opfatte som en happy end: Ivigtut forlader Europa og rejser hjem til Grønland sammen med Knud og barnet.

I filmen forekommer en scene, som understreger, hvor fremmed omgivelserne finder Ivigtut. Knud holder foredrag for en større forsamling og bruger hende iført sin grønlandske dragt som demonstrationsgenstand. Lignende scener med repræsentanter fra mange forskellige fol-

keslag har fundet sted mange gange i tidens løb. Ud fra en nutidig betragtning er det langt fra uproblematisk at se en grønlandsk kvinde blive vist frem på linie med udstoppede fugle og dyrekranier på baggrund af et kort med Grønland på. I filmen generer det imidlertid på ingen måde Ivigtut, som jo også har en særlig relation til Knud. Hun nyder tydeligt det velvillige, interesserede publikums opmærksomhed.

I Cinematekets katalog står der som tidligere citeret, at opfattelsen af grønlandere selv for sin tid må betragtes som "milde talt overfladisk". Det er rigtigt, men jeg kan heller ikke forestille mig, at man på nogen måde har tilstræbt at lave en realistisk fremstilling. Mon ikke både manuskriptforfatteren og Asta Nielsen f.eks. har været klar over, at der næppe fandtes en grønlander, som ikke havde set et spejl, og at Ivigtut i hvert fald ikke kan have undgået det på den lange rejse til Knuds familie? Men det har været alt for fristende ikke at lade hende opleve et spejl for første gang, og tilmed vise hendes senere fortrolighed med spejlet. Meningen var simpelthen at vise hende i kulturkontaktsituationer, som man regnede med ville more publikum. Det er også lidt ulogisk, at Ivigtut reagerer så voldsomt ved synet af en bil, når hun lige er steget ud af et tog. I virkelighedens verden ville hun utvivlsomt også hurtigt være blevet udstyret med en kjole og andet europæisk tøj, men i filmen er det en pointe, at hun hele tiden optræder i sin grønlandske dragt med skindbukser.

Das Eskimo-Baby er ikke lavet som en dokumentarfilm, men som en ren underholdningsfilm. Den blev lanceret som et lystspil, men i nogle scener, som f.eks. måltidet i haven, Ivigtuts reaktion ved at høre Knuds stemme i telefonen, og hendes

Das Eskimo-Baby

forsøg på at klæde sig europæisk, er den snarere en farce med overdrevne virkemidler.

Asta Nielsen som stumfilmskuespiller.

Asta Nielsen (1881-1972), som spiller den altdominerende hovedrolle i *Das Eskimo-Baby*, startede sin filmkarriere i 1910 i Urban Gads *Afgrunden*, som hun med sin lidenskabelige dans rundt om den bundne Poul Reumert gjorde til en international succes. Med denne film, skriver hun i sin selvbiografi, *Den tiende muse*, indtrådte der et vendepunkt i filmens historie; det var det "første bevis for filmens berettigelse som kunst" (Nielsen 1966: 106). Også for Asta Nielsen personligt var det et vendepunkt. Hun fik tilbud om at komme til Berlin, hvor hun i de følgende år indspille-

de en lang række film. Asta Nielsen var Danmarks første og vel også eneste internationalt kendte filmstjerne.

I sine mange film har Asta Nielsen spillet et væld af kvinderoller af vidt forskellig karakter. Hun er i meget høj grad tilstede i de scener, hun optræder i. I *Das Eskimo-Baby* demonstrerer hun et stort register af følelser: glæde, sorg, forfærdelse, fortvivlelse, mod, nysgerrighed, stolthed, forelskelse, ensomhed, jalousi, lykke, kærlighed, begejstring osv. Men naturbarnet med de umiddelbare reaktioner kan også spille komedie. Da Ivigtut bliver grebet i at stjæle tøj, viser Asta Nielsen, at Ivigtuts interesse for direktøren er ren taktik. Charmeoффensiven giver da også resultat.

Mange detaljer i rollen skyldes utvivlsomt Asta Nielsen selv. Om sin arbejdsmetode skal hun have udtalt: "Jeg benytter Forfatterens Manuscript som en Kanevas til at brodere paa; jeg "digter" selv videre. Jeg vil have Lov til at spille mine Roller, som jeg selv ser dem - som de staar for min Sjæls Øje" (Langsted u.å.: 40).

Mange år senere måtte hun se i øjnene, at der var en vis tilbøjelighed til at se ned på stumfilmene, nu da man kun kendte talefilmene. Hun indrømmede, at det kunne også være berettiget, når det gjaldt filmenes emnevalg, "men de krav, der sættes til stumfilmens udøvere, der var berøvet det letteste og naturligste udtryksmiddel: talen, gør man sig i dag næppe begreb om" (Nielsen 1966: 203). Om forskellen mellem teater og film skrev hun: "på scenen former man munden efter ordene, på stumfilmen efter tanke og følelse". Asta Nielsen arbejdede på at undgå overflødig tale og gøre filmens stumme sprog så fuldkomment som muligt, men hun var imod at give helt afkald på at tale i stumfilmene. "Et menneske, der taler, har ofte langt stærkere

mimisk udtryk, end når det tier stille, derfor var talen i begrænset udstrækning berettiget på stumfilmen". Hun ville også for enhver pris undgå, at pantominen vandt indpas på lærredet.

Efter Asta Niensens mening var ikke bare for meget brug af tale, men også for mange tekster, eller som Asta Nielsen kalder dem titler, ødelæggende for filmens kunstneriske virkning. "De fleste film led under denne fejl; det var jo den nemmeste måde både for skuespillere og instruktører såvel som manuskriptforfattere at springe over forhindringerne på". Hun arbejdede hen imod "så få og prægnante titler som muligt. Denne opgave burde naturligvis først og fremmest være manuskriptforfatterens, og efter krigen så man også en del anstrengelser fra denne side for at løse problemet. (...) Titlerne (var) fra skuespillerens standpunkt forsvarlige, da de ikke betød hjælp for det visuelle, men udelukkende fungerede orienterende" (Nielsen 1966: 166-167). I *Das Eskimo-Baby*, som er en forholdsvis tidlig film, bruges teksterne dog også som kommentarer, der ikke er nødvendige for at forstå filmen, som når der står "Lampfeber", da Ivigtut har moret sig med at lade lampeskærmen dreje rundt. Billederne taler også for sig selv i forbindelse med ordspil som "Esskimo", "Fress-kimo", "Eski-Mode" og "Ivigtuts sidste gnidning med sin svigermøder", men de er et forsøg på at gøre filmen endnu sjovere.

Jeg kan ikke føje noget til vurderingen af Asta Niensens præstationer som skuespiller, men vil nøjes med at citere filmhistorikeren Ebbe Neergaards karakteristisk af Asta Nielsen: Hun "forenede på enestående måde den fineste naturlighed og udtryksfuldhed med evnen til stor dramatik og afsløring af voldsomme følelser" (Neergaard 1951: 1047).

Er *Das Eskimo-Baby* i dag andet end en kuriositet? Det er en selvfølge, at *Das Eskimo-Baby* har filmhistorisk interesse, når det er Asta Nielsen, der spiller hovedrollen, men også i Grønlandssammenhæng har den en vis historisk interesse. Det skyldes det billede, den engang gav mange mennesker af grønlændere. Filmens publikum har med ganske få undtagelser ikke haft mange forudsætninger for at vurdere, hvor realistisk fremstillingen var. Ved at se *Das Eskimo-Baby* har folk dels fået bekræftet nogle af deres forestillinger om grønlændere og dels fået "ny viden" uanset, at der var tale om en spillefilm. Vi ved, at billeder kan give os en virkelighedsopfattelse, som ikke altid har så meget med virkeligheden at gøre. Også i dag kan det være svært at gennemskue dette forhold. På stumfilmens tid, hvor kendskabet til omverdenen var betydeligt mindre, må det have været endnu sværere.

Das Eskimo-Baby er ikke, hvad man i vore dage ville kalde en politisk korrekt film. Manuskriptforfatter og skuespiller bruger en grønlænder til at vise, hvordan de forestiller sig, at en repræsentant for et "naturfolk" reagerer, når vedkommende kommer til Europa, og de gør det med kraftige overdrivelser ud fra forventninger om, hvad der vil mere et europæisk publikum. Alligevel tror jeg ikke, der er mange, der vil blive særlig forarget over at se filmen i dag. Det er nemlig tvivlsomt, om man kan påstå, at filmen gør nar af grønlændere eller viser foragt for grønlændere, for sympatien er afgjort på Ivigtuts side. Hun er filmens positive skikkelse, en modsætning til den usympatiske og heller ikke særligt kønne gamle veninde, som med en skændig løgn prøver at hindre Knud og Ivigtut i at se hinanden igen.

Ivigtut er ikke et viljeløst offer, hun tager selv initiativer, som da hun skaffer sig en

europæisk damegarderobe, så hun kan være med ved selskabet og tage kampen op med Knuds gamle veninde. Uanset at hendes debut i selskabslivet ikke bliver, hvad hun håber, for hun bliver ikke accepteret af selskabet, så får hun i hvert fald afbrudt samtalen mellem Knud og hans gamle veninde. Og efter barnets fødsel besejrer Ivigtut både svigermoderen og svigerfaderen, så de tager afsked med hende på hendes betingelser: ved at gnide næse med hende. Filmen slutter med, at Ivigtut har både latteren og sympatien på sin side.

Replikskiftet i forbindelse med barnets fødsel - "Hvordan er det muligt, det ser jo ud som et rigtigt barn?" - "Ja, troede du, at de kom til verden med isbjørneskind på?" - skal bidrage til morskaben: Hvor dum kan man være? Det nyfødte barn er selvfølgelig et ganske almindeligt barn, og Ivigtut er derfor også en ganske almindelig kvinde, bare med en anden kulturel baggrund. På den måde ligger der et vigtigt budskab i disse replikker. Det må også have været en fordel for grønlændernes image, at den eneste grønlænder i filmen er en sød, køn og kvik pige, som spilles af en af tidens mest populære skuespillere. Asta Nielsen spiller godt og ser yndig ud forklædt som grønlænder, så trods alt er *Das Eskimo-Baby* en slags Grønlandsfilm.

Noter

1. Ved henvendelse til Det danske Film-museums bibliotek i oktober 1995 fik jeg oplyst, at mappen med program og evt. udklip om filmen *Das Eskimo-Baby* ikke var til at finde.
2. Der foreligger mange variationer af stavemåden. Rolf Gilbergs bog *Mennesket Minik (1888 1918) En grønlænders liv mellem 2 verdener* (1994) indeholder en kort biografi af "Ossarqaq" (s. 268-270).
3. I Kai Holbergs version sagde Osarkrak efter at have fået forklaret systemet: "Knud, prøv at trykke to Gange!" Knud ringede.

Ind traadte en nydelig ung Pige, og Knud gav hende saa en Frakke og bad hende børste den. Osakrak saa maalløs paa ham. "Knud," kom det omsider, "nu har jeg kendt Dig i flere Aar, men det er første Gang, jeg ser Dig opføre Dig som en Idiot. - Maa jeg ringe?" Og Osakrak kimedede grundigt to Gange. Atter viste den unge Dame sig. I samme Nu foer Osakrak med flagrende Lokker og løsreven Flip om Halsen paa hende. Selv en Valkyrie vilde vel have blegnet. Angst og skrigende foer Frøkenen rundt i Værelset og Osakrak efter. Stumtjener og Stole væltede. Endelig fik Knud fat i Osakrak, og Damen forsvandt. Osakrak var sveddræppende sunket ned paa Sofaen, og skuffet udbroed han: "Saa var det jo alligevel Løgn!" Hjemme hos ham erklærer man sig hurtigere og frejdigere end her" (Holberg 1921: 21). Tom Kristensen fortalte historien i en lidt mere afdæmpet form. Her er den udvidet med en ekstra tilkaldemulighed: "Osaqak og Knud boede paa et københavnsk Hotel sammen, og Knud prøvede paa at forklare, hvor genialt et Hotel var indrettet. Tryk paa den Knap, og der kommer en Tjener, og Osaqak trykkede, og ganske rigtigt, der kom en Tjener. Tryk paa den Knap, og der kommer en Hotelkarl, og ganske rigtigt, der kom en Hotelkarl. Osaqak var lutter Forbløffelse. Men saa kom Miraklet, og Osaqak blev vild i Øjnene. Tryk paa den Knap, og der kommer en Pige, og Knud lod ham roligt kime løs, parat til at gribe ind, og det endte selvfølgelig med Omfavnelser og Skrig og Skraal og en ærbar Hotelpiges rædselsslagne Flugt hen ad Korridoren" (Kristensen 1946: 249-250).

Litteratur

Bertelsen, A. (1937). "Grønlandsk medicinsk Statistik og Nosografi. Undersøgelser og Erfaringer fra 30 Aars Grønlandsk Lægevirksomhed." *Sundhedsvilkaarene i Grønland. Meddelelser om Grønland* 117(2).

- Gilberg, Rolf (1994). *Mennesket Minik (1888-1918). En grønlanders liv mellem 2 verdener*. Esbjerg: Ilbe.
- Holberg, Kaj (1921). "Manden fra den anden Verden. Erindringer om Kap-York-Eskimoen Osakrak", Dansk Julealbum - Sønderjysk Julealbum IV Aargang. Julen 1921. Aarhus. s. 20-23.
- Jules (1904). "Osarkrak. Hedningens Indtryk af Kjøbenhavn. Knud Rasmussen fortæller." *Politiken* 24. November 1904.
- Kleivan, Inge (1974/75). "Examples of Greenlandic Humour with Regard to Culture Contacts and Inter-ethnic Relationship." *Folk* 16-17: 189-212.
- Kristensen, Tom (1946). "Knud og Olsen fra Vognmagergade." *Bogen om Knud skrevet af hans Venner*. København: Westermann. s. 229-253. (1. udg. 1943)
- Lamprecht, Gerhard (1969). *Deutsche Stummfilme 1915-1916*. Deutsche Kinemathek Berlin.
- Langsted, Adolf (u.å.). *Asta Nielsen. Sceniske Kunstnere. Smaa Karakteristikker*. København: Nyt Nordisk Forlag.
- Monty, Ib og Dan Nissen (1995). *Filmmuseet 95/3. fiat 100 cinema*. Asta Nielsen. København.
- Neergaard, Ebbe (1951). "Asta Nielsen." *Raunkjærs Konversations Leksikon VIII: 1047*. København.
- Nielsen, Asta (1966). *Den tiende muse*. København: Gyldendal. (1. udg. 1945/46)
- Norman-Hansen, C.M. (1909). *De glade Smils Boplads*. København: John Martin's Forlag.

Supplerende litteratur

- Engberg, Marguerite (1999). *Filmstjernen Asta Nielsen*. Århus: Klim.
- Malmkjær, Poul (2000). *Asta. Mennesket, myten og filmstjernen*. København: P. Haase & søn.

Artiklen er tidligere i en lidt anden form trykt i *Tidsskriftet Grønland*, nr. 1, 1996, s. 5-22.